

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
[www.philosophical-research.org]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Α. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΣΤ'
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2012 - 2013

*Το Ελληνικό Κάλλος και η Ευρωπαϊκή Αθλιότητα
της Ύπαρξης*

Έρευνες στη Φιλοσοφική Θεμελίωση των Πολιτισμών

13^ο Σεμινάριο

*Η Εμετική Ηγετική Αναξιοκρατία του Καθεστώτος
των Προδοτών και των Γραικύλων στην Ελλάδα
και οι Έλληνες Δημιουργοί.*

Διαχρονικές Σκέψεις I

«Αποκαρδιωμένος όπως πάντα ύστερα από κάτι τέτοια, μολονότι τα είδα τόσες και τόσες φορές, όπου η βλακεία, η εγωπάθεια, η μωρία και η γενική αναπηρία της ηγετικής τάξης στη σημερινή Ελλάδα σε φέρνει στην ανάγκη να ξεράσεις. Γιατί; Γιατί είμαι δεμένος μ' αυτόν τον τόπο και μολονότι δεν έχω καμιά απολύτως φιλοδοξία για πολιτική δράση μού φαίνεται σαν ένα είδος ακρωτηριασμού να πω ξαφνικά να σας χέσω και να αποξενωθώ από όλα αυτά. Γιατί είμαι βέβαιος πως τούτοι οι ελεεινοί δεν αντιπροσωπεύουν τη ζωντανή Ελλάδα, δεν αντιπροσωπεύουν τίποτε και υπάρχουν άγνωστοι, πολλοί που δεν ξέρουν αλλά που αξίζουν, που σε φωνάζουν».

Γ. Σεφέρης, Πολιτικό Ημερολόγιο, Β', p. 49.

Δευτέρα 1 Οκτώβρη 1945

Ξεμαγαρίζουμε τον ευλογημένο τόπο από την λέρη του Καθεστώτος Υποτέλειας των δοσίλογων και ανίκανων.

Αποξενώνουμε τους ελεεινούς χοίρους της προδοσίας και Γραικύλους του πιθηκισμού.

Αποκαθαίρουμε την κοινωνία του Ελληνισμού από το άγος του Ευρωπαϊσμού.

Και πνέομε Αναγέννηση.

Εις δόξαν αιώνων.

Η Κατάρρα του Ευρωπαϊσμού

Διαχρονικές Σκέψεις II

«Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς τιμῆς μας, στοχασθῆτε το μὲ προσοχήν. Μὴν σᾶς πλανήσουν τὰ ταξίματα τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἀποστόλων τῶν ξένων βασιλειῶν. Αὐτοὶ εἶναι τόσοι σκλάβοι, καὶ διὰ νὰ μετριάσουν τὴν ἐντροπὴν των, προσπαθοῦν νὰ ἀυξήσουν τὸν ἀριθμὸν των. Αὐτοὶ δὲν προσκυνοῦσι, εἰμὴ τὸν βασιλέα των καὶ τὸν χρυσόν. Μὴν στοχάζεσθε, ὦ ἀδελφοί μου, ὅτι κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς θέλει θυσιάσει καὶ χρυσὸν καὶ στρατιώτας, διὰ νὰ διώξη τὸν ὀθωμανὸν καὶ νὰ μᾶς ἀφήσῃ ἔπειτα ἐλευθέρους! Ὡ, κάλλιον ἕνας σεισμὸς ἢ ἕνας κατακλυσμὸς νὰ μᾶς ἀφανίσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, παρὰ νὰ ὑποκύψωμεν πλέον εἰς ξένον σκῆπτρον.

Διατί, ὦ Ἕλληνες ἀγαπητοί μου, νὰ προσμείνωμεν νὰ μᾶς δανείση ἄλλος ἐκεῖνο, ὅπου ἡμεῖς ἔχομεν;»

Ανωνύμου του Ἑλληνοσ, Ελληνική Νομαρχία ἤτοι Λόγος περί
Ελευθερίας, 1806, ἐκδ. 4^η, Βαλέτας, p. 220

Ὅπως ο Κάλβος ἔτσι και ο Ανώνυμος της Ελευθερίας 20 χρόνια νωρίτερα προειδοποιεῖ ἐνάντια στην ἐξάρτηση ἀπὸ την Ευρώπη.

Το ἐσωτερικό και το ἐξωτερικό πρόβλημα της χώρας συμπλέκονται ἀδιάλυτα.

Για δύο κοντά πλέον αἰῶνες ἔχουν κάνει τον περιοῦσιο λαό μας να ἐπαιτεῖ την προστασία και την βοήθεια της Ευρώπης για να υπάρξει.

Για δύο κοντά πλέον αἰῶνες τα ἀποκαθάρματα της κοινωνίας εἶναι το Καθεστῶς Κατοχῆς της χώρας, οἱ Ελεεινοί μιας ἐμετικής (ανθ)ηγετικής τάξης.

Τα δύο συμβάντα συνδέονται ἀρρηκτα.

Η ἐσωτερική ηγετική κόπρος του Αυγεία υφίσταται ἀπὸ την Ευρώπη, δια της Ευρώπης και διὰ την Ευρώπη.

Γερμανοκεντρικῆς ἢ Γαλλοκεντρικῆς ἀδιάφορο.

Περιδινούνται, ὅπως και η Κυβέρνηση Quisling τώρα μεταξύ Brünhilde και, φευ, Αθλίου.

Το περιγέλωτος Καθεστῶς.

Εἰς πυρ το ἐξώτερον!

Επανάσταση πολιτισμική: Ελληνισμός ἀντί Ευρωπαϊσμοῦ.

Επανάσταση γεωπολιτική: η καθ' ἡμᾶς Ανατολή ἀντί του Ρήνου.

Επανάσταση πολιτειακή: ἰσορροπία ἐξουσιῶν ἀντί κεντρικῆς ἐξουσίας.

Επανάσταση δομική: ἀπελευθέρωση ἀπὸ πάνω προς τα κάτω, ἀντί προστασίας των κάτω ἀπὸ τα πάνω.

Επανάσταση ιστορική: συνείδηση μακράς διαρκείας αντί φρόντισμα της στιγμής.

Επανάσταση αξιακή: ατομική αριστεία αντί συλλογικής μετριότητας.

Επανάσταση ιδεολογική: η αιωνιότητα στον χρόνο αντί του χρόνου στην αιωνιότητα.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, ΠΟΛΥΒΙΟΣ
ΚΑΙ Η ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Μέρος Α΄

ΗΓΕΜΟΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: ΑΘΗΝΑΙΚΗ «ΑΡΧΗ»

Γιατί Έγινε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος

και

Γιατί Ηττήθηκε η Αθήνα

(Συνέχεια 4^η)

*

Η αναποφασιστικότητα και αναβλητικότητα του Νικία αξιοποιήθηκε όπως είδαμε τα μέγιστα από τους Συρακοσίους υπό την ενεργητική ηγεσία του Ερμοκράτη.

Από νωρίς το καλοκαίρι του 415 π.Χ. μέχρι την άνοιξη του 414 π.Χ., για εννέα γεμάτους μήνες τουλάχιστον, ο Νικίας κωλυσιεργεί και καταδαπανά το τεράστιο υλικό, στρατηγικό και ψυχολογικό κεφάλαιο της Μεγάλης Αρμάδας, χωρίς κανένα μεγάλο και σημαντικό έργο. Αντιθέτως ζητεί, όπως προεξέθεσα, πρόσθετη βοήθεια από ην Αθήνα σε ιππείς και χρήματα (VI, 74, 2). Η τριήρης που εστάλη στην Αθήνα έφθασε τον χειμώνα και αμέσως οι Αθηναίοι ψήφισαν την αποστολή της αιτούμενης επικουρίας (VI, 93, 4). Και όντως αρχές της άνοιξης έφθασαν στη Σικελία ιππείς, ιπποτοξότες (για να ενισχύσουν το μόνο ασθενές σημείο του Αθηναϊκού πεζικού) και 300 τάλαντα αργυρίου (VI, 94, 4).

Ο Νικίας ακόμα καθυστερεί. Επιτίθεται στα Μέγαρα Υβλαία (τα οποία ανήκαν τότε στις Συρακούσες), δεν κατορθώνει να αλώσει το φρούριο, - αλλά σημειώνει μερικές μικρές επιτυχίες που μεγαλοποιεί με το στήσιμο τροπαίου (VI, 94, 1-2), - το φρούριο που είχαν οχυρώσει οι Συρακούσιοι τον προηγούμενο χειμώνα (VI, 75, 1), επιστρέφει με τον στόλο στην Κατάνη, επιχειρεί στο εσωτερικό, δηώνει μάλιστα και τον σίτο των Υβλαίων, οι οποίοι δυνατόν να είναι αντίθετοι των Συρακουσίων

αφού τους έχουν αποβάλει από την πόλη τους, και καταλήγει πίσω στην Κατάνη (VI, 94, 3), όπου έχει εν τω μεταξύ αφιχθεί η εξ Αθηνών βοήθεια.

Στην Αθήνα υπάρχει ανησυχία μεταξύ των φρονίμων για την κωλουσιεργία. Στα Μεγάλα Διονύσια του 414 π.Χ. (παρά τις αρχές του Μαρτίου) ο Αριστοφάνης παρουσιάζει τους «Όρνιθες», όντως δράμα «τῶν ἄγαν δυνατῶς πεποημένων» (Υπόθεσις I στους «Όρνιθες», I, 7 ed. Nunbar). Παρόλη την οξύτητα των περιστάσεων, τόσο ως προς τις εξωτερικές υποθέσεις και τις πολεμικές εμπλοκές όσο και σχετικά με την εσωτερική πολιτική αντιπαράθεση και τη θρησκευτικοπολιτειακή αναταραχή, στην κωμωδία αυτή έμμεσες είναι οι αναφορές στα διαδραματιζόμενα της πραγματικότητας.

Στους ίδιους θυμελικούς αγώνες συμμετείχε και ο Φρόνιχος με τον «Μονότροπο», επίσης ο Αμειψίας με τους «Κωμαστές» (Υπόθεσις I, 8-10 Nunbar). Το πρώτο βραβείο πήρε ο Αμειψίας, το δεύτερο ο Αριστοφάνης και το τρίτο ο Φρόνιχος (*ibid.*). Και για τους δυο ανταγωνιστές του ο Αριστοφάνης δεν είχε την καλύτερη γνώμη για το πώς παρασύρουν τους θεατές υπέρ τους (Βάτραχοι, 12-15, και Σούδα s.v. Λύκις: οὔτοι οὖν οἱ τρεῖς ποιηταὶ [sc. Φρόνιχος, Λύκις και Αμειψίας] ὑπόψυχοι). Ειδικά με τον Αμειψία αγανακτούσε και επειδή ηττήθηκε το 423 π.Χ. από αυτόν με τον δικό του «Κόννο» έναντι των Αριστοφανικών «Νεφελών» στην πρώτη παρουσίασή τους, και, το χειρότερο, ενώ και οι δυο κωμωδίες είχαν παρόμοιο θέμα και τον ίδιο στόχο, τον Σωκράτη [v. Αμειψίας, ὄννος, Fr. 7-11, vol. II, pp. 200-3, PCGr] - «ὑπ' ἀνδρῶν φορτικῶν / ἡττηθεὶς οὐκ ἄξιος ὢν» είναι το πικρογέλοιο σχόλιο του Αριστοφάνη στη επεξεργασμένη μεταγενέστερη έκδοση που έχουμε των «Νεφελών», v. 524. Το κάνει μέγα

θέμα για τριάντα σίχους, 518-547! Τόσο τον πείραξε. [Βέβαια αναγκαστικά περιέλαβε στη δηκτικότητά του και τον μεγάλο Κρατίνο, ο οποίος τον είχε νικήσει στους ίδιους θυεμελικούς αγώνες με την «Πυτίνη» του, κομίζοντας το πρώτο βραβείο με δεύτερο τον Αμειψία].

Τις «Νεφέλες» ο Αριστοφάνης θέλησε να ξαναδιδάξει προσθέτοντας μια καταδρομή κατά των θεατών με Αριστοφάνεια φιλική και οικεία αγριάδα. Η αποστροφή προς το θέατρο που ανέφερα παραπάνω ανήκει στη διασκευασμένη κωμωδία. Η Υπόθεσις I (Dover) αναφέρει πλείστα σημεία διαφοροποίησης μεταξύ των πρώτων «Νεφελών» και της διασκευής, αλλά δεν είναι απολύτως σαφές τι ακριβώς εννοεί και από πού αντλεί τις πληροφορίες. Παρακάτω θα εκθέσω τι μπορεί να εξαχθεί ασφαλώς από αυτές. Είναι πάντως σαφές ότι το κείμενο που έχουμε είναι μια μεταγενέστερη διασκευή.

Ο Ερατοσθένης υποστήριξε (Καλλίμαχος Fr. 454 Pfeiffer) ότι δεν υπήρξε δεύτερη διδασκαλία των «Νεφελών» και η επιχειρηματολογία του κατά του Καλλίμαχου στο σωζόμενο χωρίο εδράζεται στην κοινή τους παραδοχή ότι οι Διδασκαλίες (κατάλογος των δραματικών αγώνων με τους νικητές και τα έργα τους) είχαν μια μόνο μνεία των «Νεφελών», το 423 π.Χ. Αλλά η Υπόθεσις II (Dover) αναφέρει δεύτερη διδασκαλία των «Νεφελών» το επόμενο έτος 422 π.Χ. Είναι όμως σαφές ότι οι «Νεφέλες» που έχουμε δεν μπορεί να ήσαν οι «Νεφέλες» που θα μπορούσαν να παρουσιαστούν το 422, γιατί περιλαμβάνουν γεγονός το οποίο συνέβη μετά το έτος αυτό, δηλαδή τη διδασκαλία του «Μαρικά από τον Εύπολι», η οποία είναι ανεξάρτητα γνωστό ότι έλαβε χώρα αργότερα (v. Ερατοσθένη *loc.cit.*).

Από το άλλο μέρος, στις «Νεφέλες» που έχουμε γίνεται λόγος για τον Κλέωνα ως ζωντανό και στρατηγό (vv. 575 sqq., esp. 590 sqq.). Ο Κλέων ήταν όντως στρατηγός το 423/2 π.Χ. και φονεύτηκε σε μάχη κατά τον πόλεμο στη Χαλκιδική το καλοκαίρι του 422 (Θουκυδίδης, V, 10, 9). Άρα αυτό το χωρίο των

«Νεφελών» δεν μπορεί να ανήκει σε διασκευή που έγινε μετά το 422, και στην οποία περιλαμβάνεται η αναφορά στον «Μαρικό» του Εύπολι. Μπορεί όμως να υπήρχε αυτούσιο στις πρώτες «Νεφέλες» γιατί ο Κλέων επελέγετο συνεχώς στρατηγός μετά την περιβόητη επιτυχία του στη Σφακτηρία της Πύλου το 425 π.Χ. (v. R. Develin, *Athenian Officials, 684-321 B.C.*, για τα σχετικά έτη). Και μάλιστα το πιθανότερο είναι ότι η όλη αναφορά στον Κλέωνα (vv. 575-594) υπήρχε πράγματι ευθύς εξ αρχής στις πρώτες «Νεφέλες». Γιατί εκεί γίνεται λόγος για κλιματολογικά και αστρονομικά φαινόμενα που θεόθεν εσήμαναν την ακαταλληλότητα του Κλέωνα για να ηγηθεί των τυχών της Αθήνας. Μεταξύ αυτών μνημονεύεται έκλειψη Σελήνης και Ηλίου, με αυτή τη σειρά. Και όντως έγινε έκλειψη Σελήνης στις 29 Οκτωβρίου 425 και Ηλίου στις 21 Μαρτίου 424 (Aristophanes, *Clouds*, ed. Dover, p. 174). Ακριβώς την εποχή που ο πολιτικός και στρατιωτικός αστήρ του Κλέωνος άρχισε να μεσουρανάει. Στις πρώτες λοιπόν Νεφέλες ο Αριστοφάνης θα αναφέρθηκε σε αυτά τα φαινόμενα συνδυάζοντάς τα με την θεότητα των Νεφελών, την οποία εισάγει στην κωμωδία αυτή.

Επομένως με όλα αυτά πρέπει να υποθέσουμε ότι το κείμενο της κωμωδίας που έχει διασωθεί είναι μια ανολοκλήρωτη μεταγενέστερη διασκευή του έργου από τον Αριστοφάνη. Όπως γράφουν τα αρχαία Σχόλια ad v. 591: *δηλον οὖν ὅτι κατὰ πολλοὺς τοὺς χρόνους διεσκεύασε τὸ δράμα*. Το λογικότερο λοιπόν είναι ότι δεν την τελειοποίησε την κωμωδία όπως την έχουμε εναρμονίζοντας τις διάφορες διασκευές με το αρχικό κείμενο γιατί μια δεύτερη απόπειρα τον επόμενο χρόνο της παρουσίασης των πρώτων «Νεφελών» είχε επίσης μια μεγαλύτερη αποτυχία. Αυτό είναι το μαρτυρούμενο από την Υπόθεση II (Dover) στο έργο:

«αἱ πρῶται Νεφέλαι ἐδιδάχθησαν ἐν ἄστει ἐπὶ ἄρχοντος Ἰσάρχου, ὅτε ρατῖνος μὲν ἐνίκα Πυτίνη, Ἀμειψίας δὲ ὄνων. δι' ὅπερ Ἀριστοφάνης ἀπορριφθεὶς παραλόγως ᾤθη δεινὴ ἀναδιδάξας τὰς Νεφέλας τὰς δευτέρας καταμῆμφεσθαι τὸ θέατρον. ἀτυχῶν δὲ πολὺν μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα οὐκέτι τὴν διασκευὴν εἰσήγαγεν. αἱ δὲ δευτέραι Νεφέλαι ἐπὶ Ἀμεινίου ἄρχοντος» [τον επόμενο μετά τον Ἰσαρχο].

Ο Αριστοφάνης, προκληθείς από την «απόρριψη» της κωμωδίας του (έλαβε, φαίνεται, το τρίτο βραβείο) το 423 π.Χ., ανταποκρίθηκε εν βρασμῷ επανεισάγοντας την άμεση διασκευή της κωμωδίας τον επόμενο χρόνο. Προσέθεσε στην Παράβαση του δράματος την «καταμομφή» κατά του θεάτρου (του θεατρικού κοινού) για την οποία ομιλεί η αρχαία υπόθεση I του έργου. Θα ήταν στο εντονότερο ύφος μιας Αριστοφάνειας φιλικής μεν και οικειώνουσας, αλλά μηδέν ήττον σκληρής μομφής προς τους Αθηναίους θεατές. Όμως το κοινό και η κριτική επιτροπή δεν αντέδρασαν ευμενώς ούτε τότε. Μάλλον, όπως θα επιχειρηματολογήσω παρακάτω δεν πήρε ούτε το τρίτο βραβείο ο Αριστοφάνης αυτή τη φορά. Δούλεψε το έργο του κατόπιν περισσότερο σε διάφορες μάλλον περιόδους, αλλά ο χρόνος κύλισε και δεν το ξαναδίδαξε. Η αποστροφή προς τους θεατές που έχουμε (νν. 518-562) είναι πιο επεξεργασμένη καταδρομή κατά της λανθασμένης αρχικής κρίσης των θεατών, εστιαζόμενη στην ανωτερότητα της τέχνης του Αριστοφάνη. Σε μεταγενέστερη διασκευή οφείλεται και η μνεία του «Μαρικά».

Η αρχαία Υπόθεσις I (Dover) δεν αντικρούει αυτή την ερμηνεία. Ομιλεί για το κείμενο που έχουμε ως διασκευή που δεν εδιδάχθη, και ασφαλώς αυτό είναι ορθό. Η διασκευή έγινε όχι στη σύλληψη και εκτέλεση της ιδέας, όχι στη συνολική δομή και στον χαρακτήρα των τμημάτων της, αλλά στα «επί μέρους». Όμως ήταν εκτεταμένη: διορθώσεις έγιναν σχεδόν σε κάθε μέρος. Τρία σημεία ήταν τα μείζονα, εκεί που ο Αριστοφάνης άλλαξε ριζικά την επί μέρους μορφή με «ολοσχερή διασκευή»: 1) Στην παράβαση, την αποστροφή προς το θέατρο. 2) Στη σκηνή με τον αγώνα μεταξύ Δικαίου και Αδίκου Λόγου. Και 3) στην τελική σκηνή όπου πυρπολείται το «φροντιστήριο» του Σωκράτη κατά τη Διασκευή, ενώ τέτοια ακρότητα δεν συνέβαινε στην αρχική πλοκή του μύθου. (V. Σχόλια ν. 543. Ο Αριστοφάνης δεν «μαλάκωσε» τη δύναμη των πρώτων Νεφελών, αντιθέτως την σκλήρυνε, τουλάχιστον στο σημείο αυτό):

«τοῦτο [δηλ. το κείμενο των «Νεφελών» που έχουμε] ταῦτόν ἐστι τῶ προτέρῳ [δηλ. με τις πρωτοπαρουσιασθείσες «Νεφέλες»], διεσκευάσται δὲ ἐπὶ μέρους, ὡς ἂν δὴ ἀναδιδάξαι μὲν αὐτὸ τοῦ ποιητοῦ προθυμηθέντος, οὐκέτι δὲ τοῦτο δι' ἤνποτε αἰτίαν ποιήσαντος. καθόλου μὲν οὖν σχεδὸν παρὰ πᾶν μέρος

γεγενημένη <ή> διόρθωσις <έν πᾶσι καταφαίνεται>. τὰ μὲν γὰρ περιήρηται, τὰ δὲ παραπέπλεκται καὶ ἐν τῇ τάξει καὶ ἐν τῇ τῶν προσώπων διαλλαγῇ μετεσχημάτισται, ἃ δὲ ὀλοσχεροῦς τῆς διασκευῆς τοιαῦτα ὄντα τετύχηκεν. αὐτίκα ἢ παράβασις τοῦ χοροῦ ἤμειπται, καὶ ὅπου ὁ δίκαιος λόγος πρὸς τὸν ἄδικον λαλεῖ, καὶ τελευταῖον ὅπου καίεται ἢ διατριβὴ Σωκράτους».

[<ή> προσέθεσε ο Bücheler. <έν πᾶσι καταφαίνεται> πρόσθεσα *exempli gratia*, για τη ροή του λόγου. Ο Dodds είχε προτείνει την ύπαρξη χάσματος εκεί, *lacunam statuendam* <...>, p. 1 της έκδοσής του. «ὀλοσχεροῦς» διόρθωσε ο Dindorf σωστά ἀντὶ τοῦ χειρογραφικοῦ «ὀλοσχερῆ»].

Προφανῶς ο ἀρχαῖος Σχολιαστὴς εἶχε μπροστὰ του καὶ τὰ δύο κείμενα, τις ἀρχικὲς «Νεφέλες» που ἐδιδάχθησαν τὸ 423 π.Χ. καὶ τὸ κείμενο που ἔχουμε, προϊόν πολλαπλῶν ἐπεμβάσεων ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη. Ἔτσι διακρίνει ὅτι μερικὰ σημεῖα εἶχαν ἀφαιρεθεῖ (περιήρηται), ἄλλα συμπλέκονται ἀλλιῶς μετασχηματιζόμενα εἴτε κατὰ τὴν ἀκολουθία τῶν στίχων εἴτε κατὰ τὴν διανομὴ τῶν ρόλων (τὰ δε παραπλέκεται ... μετεσχημάτισται), καὶ τέλος μερικὰ μέρη υπέστησαν ὀλοσχερῆ διασκευὴ (ἃ δε ὀλοσχεροῦς τῆς διασκευῆς ... τετύχηκεν). Τὰ τελευταῖα εἶναι τὰ τρία προαναφερθέντα.

Στον ἐναρμονισμό που κάνω τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν για τις δυο «Νεφέλες», πρόσκομμα εἶναι ἡ διαβεβαίωση τοῦ Ἐρατοσθένη (κατὰ τὴν κριτικὴ που κάνει στὸν Καλλίμαχο) ὅτι στις Δραματικὲς Διδασκαλίες (τοῦ καταλόγου τῶν θυμηλικῶν παραστάσεων καὶ τῶν νικητῶν κωμωδιογράφων) δὲν μνημονευόταν δευτέρη παράσταση τῶν «Νεφελῶν» (Καλλίμαχος Fr. 454 Pfeiffer, ἀπὸ τὰ Σχόλια στις «Νεφέλες» ν. 552. Cf. ἐπίσης Σχόλια στο ν. 549: «ἐπεὶ οὐ φέρονται αἱ διδασκαλῖαι τῶν δευτέρων Νεφελῶν»). Δὲν «φέρονται» (δὲν ἀναφέρονται) στις Διδασκαλίες δευτέραι «Νεφέλαι».

Πρέπει λοιπὸν νὰ υποθέσουμε ὅτι δευτέρη διδασκαλία ἐγίνε μεν ἐπὶ Ἀμεινίου ἀρχοντος (νωρὶς τὸ 422 π.Χ.), δὲν κατεγράφη δε γιατί τὸ ἔργο δὲν ἔτυχε καμίας διάκρισης, οὔτε καν τοῦ τρίτου βραβείου. Δυνατὸν αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ λεγομένου στὴν προαναφερθεῖσα Ὑπόθεση II: «ἀτυχῶν δὲ πολὺ μᾶλλον καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα». Ἀν καὶ ἀπολύτως λαμβανόμενο, τὸ κείμενο θὰ μπορούσε νὰ υποδηλώνει ἔλλειψη δημοφιλίας τοῦ Ἀριστοφάνη στα μετέπειτα ἔργα του,

αμέσως μετά το 423 π.Χ., «ἐν τοῖς ἔπειτα» sc. δράμασιν. Αλλά τότε η αμέσως ακολουθούσα μνεία «αἱ δὲ δευτέραι Νεφέλαι ἐπὶ Ἀμεινίου ἄρχοντος» θα ήταν τελείως ασυνάρτητη προς τα προηγούμενα. [Δεν είναι πιθανό η απουσία του «ἐδιδάχθη» εδώ να είναι σημαντική, αφού υπονοείται. Ούτε είναι λογικό να υποδηλώνεται με αυτήν την έκφραση απλώς εδώ ο χρόνος συγγραφής, και όχι διδασκαλίας, δευτέρων «Νεφελών»].

Εξάλλου, τη διδασκαλία (δευτέρων) «Νεφελών» το 422 π.Χ. ἐπὶ Ἀμεινία ἄρχοντος μαρτυρούν και τα Σχόλια στις «Νεφέλες» ν. 31, παρόλο που ο λόγος για τον οποίο μνημονεύουν το γεγονός είναι εσφαλμένος (ότι ο Αριστοφάνης ήθελε να σατυρίσει τον επώνυμο ἄρχοντα του ἔτους εκείνου Ἀμεινία). Ἄλλωστε αμέσως μετά την αποτυχία των «Νεφελών», ο Αριστοφάνης ἦλθε πρώτος στα Λήναια του επομένου ἔτους 422 π.Χ. με τις «Σφήκες». [V. Υπόθεσις I *ad fin.* (Blaydes). Το κείμενο διορθωτέο ως εξής (Clinton, Böckh): «ἐδιδάχθη ἐπὶ ἄρχοντος Ἀμεινίου [423/2 π.Χ.] διὰ Φιλωνίδου ἐν τῇ πθ' Ὀλυμπιάδι ἔτει δευτέρῳ [ἔτει δευτέρῳ Böckh, ἀντὶ του χειρογραφικοῦ «καὶ δευτερος ἦν»] εἰς Λήναια. καὶ ἐνίκα πρῶτος. <δευτερος> [προσέθεσε ο Clinton] Φιλωνίδης Προαγῶνι Λεύκων Πρέσβεσι τρίτος». (Ο Φιλωνίδης εδίδαξε και τη δική του κωμωδία και τις «Σφήκες» του Αριστοφάνη)]. Στη νέα κωμωδία ο Αριστοφάνης βεβαίως και μέμφεται πάλι τους Αθηναίους για την περυσινή του αποτυχία, νν. 1043 sqq.

Φαίνεται ότι μετά την επιτυχία του στα Λήναια (Φεβρουάριος) του 422 π.Χ., ο Αριστοφάνης επανεισήγαγε τις «Νεφέλες» σε δεύτερη διδασκαλία κατά τα Μεγάλα Διονύσια ένα μήνα αργότερα. Και ἔπραξε κακῶς! Συνεπῶς η δυσκολία με το «ἐν τοῖς ἔπειτα» της Υποθέσεως II των Νεφελών πρέπει να επιλυθεί με την ἔννοια ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις = μετά, και όχι εν τοις ἔπειτα ἔργοις.

Σε μερικούς καταλόγους δραματικῶν αγῶνων κατ' ἔτος στα Διονύσια κατ' ἄσκει και στα Λήναια που σώζονται σε επιγραφές, αναγράφεται ο (κυρίως) νικητής, δηλαδή ο πρῶτος. Π.χ. IG II² 2318 και επόμενες. Τις πληροφορίες για τους θυμηλικούς αγῶνες στην Αθήνα πρῶτος συνέλεξε και κατέγραψε συστηματικά σε ένα corpus ο Αριστοτέλης, στο ἔργο του «Διδασκαλῖαι» (Συλλογή αποσπασμάτων V. Rose, *Aristoteles Pseudepigraphus*, LVI, pp. 550-561. Δείτε

πρόχειρα εκεί μαζεμένες και τις πληροφορίες από χειρογραφικές πηγές για τους νικητές των δραματικών αγώνων στην Αθήνα από το 472 μέχρι το 388 π.Χ. *Reliquiae didascalicae*, pp. 559 - 561). Αναφέρει, στις περισσότερες σωζόμενες πληροφορήσεις, τους τρεις πρώτους νικητές, και είναι φανερό ότι σε αυτό αποσκοπούσε. Στην περίοδο της διδασκαλίας του δεύτερου Πλούτου το 388 π.Χ. γνωρίζουμε πέντε ανταγωνιζόμενους κωμικούς ποιητές (*op. cit.*, *Reliquiae Didascalicae*, No. 23 p. 561 από την Υπόθεση IV (Blaydes) στον «Πλούτο» του Αριστοφάνη).

[Την αναγκαία υπόθεση της ανάλυσής μου για δεύτερη διδασκαλία των Νεφελών στα Μεγάλα Διονύσια το επόμενο έτος από την ήττα τους, ότι δηλαδή δεν αναγράφεται στις Διδασκαλίες αυτή η δεύτερη διδασκαλία διότι απέτυχε παντελώς και έμεινε εκτός τριάδος πρώτου, δεύτερου και τρίτου νικητού, είδα εκ των υστέρων ότι έκανε ήδη ο H.F. Clinton το 1834 στο μνημειακό του και παγχρήσιμο έργο *Fasti Hellenici*, vol. II ad 422 B.C. column 4, p. 71. Και εχάρηκα, γιατί το έργο του είναι στο παλαιό, προυπερκριτικό ύφος!].

Στη συνέχεια και εν μέσω συνταρακτικών εξελίξεων για την Αθήνα, με τη Μεγάλη Αρμάδα στη Σικελία να μην έχει βρει το δρόμο προς την προειλημμένη στόχευσή της, με θρησκευτική και πολιτική αναταραχή στο εσωτερικό και φοβερή συνωμοσία ολιγαρχικών ομάδων εν εξελίξει, ο Αριστοφάνης με τους «Όρνιθες» φαίνεται σαν να επιλέγει τον δρόμο της αποστασιοποίησης, αν όχι της υπεκφυγής. Αλλά δεν είναι έτσι.

Δεν σώζονται οι άλλες δυο κωμωδίες που μαζί με τους «Όρνιθες» απέσπασαν τα τρία βραβεία στα Μεγάλα Διονύσια του 414 π.Χ. για να έχουμε σαφή γνώση του περιεχομένου τους, αλλά ο «Μονότροπος» του Φρόνιχου περιεστρέφετο γύρω από τον μονόχνωτο, μισανθρωπικό, αποτραβηγμένο χαρακτήρα (Frgs. 19 και 20, PCGr, Vol. VII p. 404).

Υπόκειται η απογοήτευση από την πολιτική κατάσταση στην Αθήνα. Στιγματίζει δημόσιους άνδρες που ήσαν στόχος των κωμικών ποιητών ως «πιθήκους», Fr. 21 PCGr vol. VII p. 405:

*μεγάλους πιθήκους οἶδ' ἑτέρους τινὰς λέγειν,
Λυκέαν, Τελέαν, Πείσανδρον, Ἐξηκεστίδην.
(B.) ἀνωμάτων εἶπας πιθήκους <νῆ Δία>
ὁ μὲν γε δειλός, ὁ δὲ κόλαξ, ὁ δ' αὖ νόθος,
<ξένος δ' ὁ τέταρτος>, ...*

[υιοθετών τις διορθώσεις και προσθήκες του
Meineke].

Ο Πείσανδρος (ηγετική φυσιογνωμία της μετ' ου πολύ ολιγαρχικής επανάστασης) είναι ο «δειλός», ο ταπεινός και αν-άριστος και ανανδρος (cf. Εύπολις, *Αστράτευτοι ή Ανδρόγυνοι*, Fr. 35 PCGr vol. V pp. 314-5). Ο Τελέας, Γραμματεὺς των Ταμιών της Αθήνας το 415/4 π.Χ., και άρα πεντηκοσιομέδιμνος, από τους πλουσιότερους Αθηναίους (v. την έκδοση των Ορνίθων του Dunbar, p. 189), διακωμωδούμενος για λαιμαργία (Αριστοφάνης, *Ειρήνη*, 1008-9), νοσφιστής δημόσιου χρήματος (Σχόλια στους «Ορνιθες» του Αριστοφάνη, v. 167), άνθρωπος της απάτης (Πλάτων κωμικός, *Σύρφαξ*, Fr. 176, PCGr vol. VIII p. 503: «νοεῖ μὲν ἕτερα, ἕτερα δὲ τῆ γλώττη λέγει», για τον Τελέα – ή όπως τον εξευτελίζει ο Αριστοφάνης, *Ορνιθες*, 169-70:

*ἄνθρωπος ὄρνις ἀστάθμητος, πετόμενος,
ἀτέκμαρτος, οὐδὲν οὐδέποτ' ἐν ταύτῳ μένων).*

Επιγραμματικά πληροφορούν τα Σχόλια στους «Ορνιθες» 167: «οὗτος δὲ διεβάλλετο ὡς εὐμετάβλητος τοὺς τρόπους· πρὸς γὰρ τῆ κιναιδία καὶ δειλία καὶ ὀψοφαγία καὶ νοσφισμῶ καὶ πονηρία ὄνειδίζουσι τότε Τελέα».

Αυτό το πρόσωπο, Γραμματεὺς των Ταμιών της Αθηνάς, είναι ο κόλαξ του Φρόνιχου.

Νόθος θα λαιδορείται ο Λυκέας, επίσημο και αυτός πρόσωπο, τριήραρχος, άρα πάμπλουτος (v. PCGr. VII p. 405).

Για τον περιβόητο Εξηκεστίδη προσέθεσε ο Meineke το <ξένος δ' ό τέταρτος>, γιατί τον περιγελά ο Αριστοφάνης ως ξενικής καταγωγής «δούλο και βάρβαρο» («εὶ δὲ δοῦλός ἐστι καὶ ἄρ ὥσπερ Ἐξηκεστίδης», *Ορνιθες* v. 764· cf. 1526-7· 11). Ήταν κιθαρωδός, αλλά ο Αριστοφάνης τον στηλιτεύει ως απλοϊκό και απαλό μουσικό, που καρπούται τα αλλότρια, Fr. 692 PCGr III, 2 pp. 355-6:

ἔχων λύραν,

ἔργον Εὐδόξου, τιταίνει ψίθυρον εὐήθη νόμον.

Εκτός από τη βίαιη καταφορά κατά επιφανών Αθηναίων, δημόσιων προσώπων της ολιγαρχικής νοοτροπίας, ο «Μονότροπος» επιτίθεται και κατά των μηνυτών στην υπόθεση των Ερμοκοπιδών, όπου και εκδηλώθηκε το πρώτο η Ολιγαρχική συνωμοσία. Είδαμε ότι ο Θουκυδίδης δεν αναφέρει ονόματα και επιμένει στο γεγονός ότι τίποτε δεν αποδείχτηκε τελικά, σχολιάζοντας επίσης αρνητικά το ποιόν των μηνυτών. Ο Πλούταρχος, στον Βίο του Αλκιβιάδη, επισημαίνει την «παράλειψη» του Θουκυδίδη να ονομάσει τους μηνυτές, και αναφέρει δυο κύριους από αυτούς, επικαλούμενος και τη μαρτυρία ακριβώς του «Μονότροπου» (Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης*, 20, 6):

«τούς δὲ μηνύσαντας ό μὲν Θουκυδίδης ὀνομάσαι παρήκεν, ἄλλοι δ' ὀνομάζουσι Διοκλείδαν καὶ Τεῦκρον, ὧν καὶ Φρύνιχος ἐστὶν ό κωμικὸς ταῦτι πεποιηκώς»

και ακολουθούν οι επόμενοι στίχοι του Φρύνιχου, κατά πάσα πιθανότητα από τον σύγχρονο των γεγονότων «Μονότροπο» (Fr. 61 PCGr, Vol. VII p. 420):

*ᾧ φίλταθ' Ερμῆ, καὶ φυλάσσου, μὴ πεσῶν
αὐτὸν περικρούση καὶ παράσχης διαβολὴν
ἑτέρῳ Διοκλείδῃ βουλομένῳ κακόν τι δρᾶν.*

(Ερμής) φυλάξομαι· Τεύκρω γὰρ οὐχὶ βούλομαι
μήνυτρα δοῦναι τῷ παλαμιαίῳ ξένῳ.

Η στιχομυθία είναι προς τον Ερμή, να προσέξει μην πέσει και αυτοακρωτηριασθεί, παρέχοντας αφορμή για διαβολή και συνωμοσία όπως στη διαβόητη υπόθεση. (Έτερο Διοκλείδη γιατί πιθανόν ο Διοκλείδης έχει ήδη καταδικασθεί, δείτε παρακάτω).

Ο Φρύνιχος θεωρεί το όλο θέμα όπως εξελίχθηκε ως διαβολή (ο όρος που χρησιμοποιεί emphaticά ο Θουκυδίδης για το θέμα της ολιγαρχικής συνωμοσίας και των μεθόδων που εφαρμόστηκαν) από ανθρώπους που είχαν κακό στο νου τους και χρησιμοποίησαν ως όργανα τον Διοκλείδη και τον Τεύκρο. Ο Τεύκρος μάλιστα χαρακτηρίζεται ως τρισκατάρατος ξένος που πήρε «μήνυτρα» για το ανόσιο έργο του. «Μεγάλους μηνύτρους» διεξήχθη η βεβιασμένη έρευνα, με τέτοιο δέλεαρ, πληροφορεί ο Θουκυδίδης VI, 27, 2.

Και για τους δυο έχουμε ανεξάρτητη επαλήθευση από τον ρήτορα Ανδοκίδη, ένα αινιγματικό πρόσωπο άμεσα και καιρία αναμεμιγμένο στο όλο κύκλωμα των δραματικών εκείνων γεγονότων. Γόνος παλαιάς και πλούσιας οικογένειας με ισχυρές σχέσεις, ήταν αναμεμιγμένος κατά δική του ομολογία σε ολιγαρχική «εταιρεία» το 415 π.Χ. («Περί των μυστηρίων» §§61 sqq.) η οποία διέπραξε εν αγνοία του (υποστηρίζει) τον ακρωτηριασμό των Ερμών. Την υπόθεση κατήγγειλε ο ίδιος στη Βουλή, ενώ είχε συλληφθεί και προφυλακιστεί με πολλούς άλλους κατηγορούμενος γι' αυτό το γεγονός μετά από μια απίθανη μαρτυρία ενός δούλου εργαζόμενου στα μεταλλεία του Λαυρίου (§§37 sqq.). Ο κύριος του δούλου αυτού Διοκλείδης (ο στηλιτευόμενος στο απόσπασμα του Φρυνίχου που προανέφερα) προέβη στην καταγγελία και προκάλεσε πανικό και υστερία στην Αθήνα ως δήθεν επικείμενου μεγάλου ολιγαρχικού πραξικοπήματος σε συνεννόηση με τις Θήβες (§§43-45).

Είναι τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται ιστορικώτερα και φιλοσοφικώτερα ο Θουκυδίδης (VI, 60-61), όπως τα έχω εκθέσει παραπάνω. Ο Ανδοκίδης είναι φαίνεται το πρόσωπο που εννοεί ο Θουκυδίδης, χωρίς να κατονομάζει, ότι προέβη σε ομολογία για την δική του ενοχή και την καταγγελία ορισμένων ως ενόχων για να σώσει τον εαυτό του και τους περισσότερους, σταματήσει δε την ταραχή της πόλης. Αυτό ακριβώς παραδέχεται και ο Ανδοκίδης ότι έκανε, στον λόγο του «Περί των Μυστηρίων» (§§48-68), προτρεπόμενος σ' αυτή την πράξη του από έναν συνδεσμώτη και συγγενή του, τον Χαρμίδα. Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι κάποιος έπεισε τον φυλακισμένο καταδότη να καταθέσει, αλλά πάλι δεν αναφέρει ούτε αυτού το όνομα (VI, 60, 2). Ο Πλούταρχος (Αλκιβιάδης, 21, 4-6) παρέχει την πληροφορία ότι αυτός που έπεισε τον Ανδοκίδα ήταν ένας Τίμαιος που ο Ανδοκίδης γνώρισε στο Δεσμωτήριο. Αυτό θα προέρχεται από κάποια ιστορική πηγή.

Φαίνεται συνεπώς ότι τις δηλώσεις και ομολογίες του Ανδοκίδα (όπως εδώ σχετικά με το ποιος τον προέτρεψε να γίνει καταδότης) δεν λάμβαναν στην αρχαιότητα πολλοί σοβαρά υπόψη, αρχίζοντας από τον μέγιστο Θουκυδίδη, ο οποίος επισταμένως αναφέρει ότι δεν διαλευκάνθηκε αν ο υποτιθέμενος αυτοκαταδότης είπε την αλήθεια των γεγονότων ή όχι (*ibid.*). Και διαβάζοντας κανείς τους λόγους του Ανδοκίδα δικαιώνει τις αρχαίες επιφυλάξεις για την αξιοπιστία του. Αλλά σε αυτά που τεκμηριώνονται και από άλλες πηγές ή είναι κατά τη λογική των πραγμάτων, είναι χρήσιμες οι μαρτυρίες του προερχόμενες από άτομο άμεσα αναμειγμένο στις υποθέσεις.

Η ομολογία του Ανδοκίδα οδήγησε σε σχετική ηρεμία την κατάσταση μιας πόλης που είχε αχθεί σε ομαδική παράκρουση από την ολιγαρχική συνωμοσία. Και αυτό το αναγνωρίζει ο Θουκυδίδης (VI, 60, 5): «κὰν τούτῳ [όταν δηλαδή έγινε η ομολογία και καταγγελία, ελευθερώθηκε ο καταγγέλων και οι πολλοί τῶν υπόπτων, εκτός των

καταγγελλθέντων από τον ομολογήσαντα καταδότη] οί μὲν παθόντες [καταδικάστηκαν σε θάνατο όσοι έμειναν, οί δὲ φυγόντες έπεκηρύχθησαν] άδηλον ήν ει άδίκως έτετιμώρηντο [οι καταδίκες τους βασίζονταν στην ομολογία του Ανδοκίδη, που ο Θουκυδίδης θεωρεί αφερέγγυα], ή μέντοι άλλη πόλις [δηλαδή πλην των καταδικασθέντων] περιφανώς ώφέλητο».

Ο Διοκλείδης, συνεπεία αυτού του ιδιότυπου «ξεκαθαρίσματος» της υπόθεσης, συνελήφθη και καταδικάσθηκε σε θάνατο («Περί των Μυστηρίων», §§65-66). Ο Ανδοκίδης αναφέρει ότι ομολόγησε τη σκευωρία του, κατονομάζοντας δυο ηθικούς αιτίους και υποκινητές της πράξης του: ο ένας ήταν ο Αλκιβιάδης ο Φηγούσιος, εξαδελφος του μεγάλου Αλκιβιάδη. Όποιο νήμα και να πιάσεις οδηγεί στην ολιγαρχική συνωμοσία κατά του Αλκιβιάδη. Άλλοι ήσαν συνειδητοί συμμετόχοι σ' αυτήν και άλλοι ακούσια όργανά της – όπως πάντα σε κάθε συνωμοσία υπάρχουν οι προδότες και οι μωροί. Ο Διοκλείδης ανήκει στους δεύτερους.

Όταν η προκληθείσα από τη συνωμοσία ταραχή του δήμου έφθασε στο κατακόρυφο και μεταμορφώθηκε σε πανικό και υστερία και «κυνήγι μαγισσών», τότε άρχισε ανεξέλεγκτα να στρέφεται και εκεί που οι καθοδηγούντες τη συνωμοσία δεν ήθελαν να κατευθυνθεί, σε ολιγαρχικές «εταιρείες» όπως αυτή του Ανδοκίδη. Χρειάστηκε τότε να ανακοπεί η πορεία της υπόθεσης, γιατί έτσι σε λίγο θα έφθανε στην πραγματική συνωμοσία. Ο Θουκυδίδης προσδιορίζει για τον ακατανόμαστο «ομολογητή» και καταδότη «όσπερ έδόκει αιτιώτατος είναι» (VI, 60, 2), ότι αυτός νομιζόταν ο κυριότατος υπαίτιος των Ερμοκοπών, δηλαδή ο Ανδοκίδης. Και τον ρόλο της ανάσχεσης της περαιτέρω πορείας των γεγονότων ανέλαβε να κάνει και διεκπεραίωσε ο Ανδοκίδης με την «ομολογία» του, όπως ακριβώς φαίνεται ο ίδιος είχε οργανώσει προηγουμένως την επιχείρηση ακρωτηριασμού των Ερμών το βράδυ εκείνο όπου εξεδηλώθη δημόσια η συνωμοσία.

Τα υποστηριζόμενα 15 χρόνια μετά στον λόγο του «Περί των Μυστηρίων» ότι αυτός διεφώνησε με την πράξη και ήταν κατάκοιτος κατά την εκτέλεσή της, αλλά ο εταίρος του Ευφίλητος είπε ψέματα στα άλλα μέλη της ολιγαρχικής ομάδας ότι ο Ανδοκίδης συμφωνεί, και ότι θα περικόψει τον Ερμή που είναι κοντά στην πατρών οικία του, αλλά αυτός ο Ερμής έμεινε ακέραιος γιατί ο Ανδοκίδης πραγματικά δεν είχε συμφωνήσει, αλλά μετά τον έθεσαν προ τετελεσμένου γεγονότος και αναγκάστηκε να μην προδώσει τους φίλους του, και, όταν πια συνελήφθη από καταγγελία του Διοκλείδη και αποφάσισε να ομολογήσει, έδωσε τον δούλο του να βασανισθεί για να μαρτυρήσει ότι όντως ήταν στο κρεβάτι όταν οι Ερμοκοπίδες διέπραξαν το συνωμοτικό έργο τους («οὐδ' ἀνιστάμην ἐκ τῆς κλίνης») – όλα αυτά (§§61-64) όζουν περιφανούς αναξιοπιστίας.

Το κάτω-κάτω, ο Διοκλείδης κατήγγειλε, όπως φαίνεται, αληθινά γεγονότα (κατά την ομολογία του Ανδοκίδη), απλώς εποχούμενος επί της λαϊκής οργής και του διεγερθέντος πανικού του Δήμου (και παρακινούμενος από το κέντρο της ολιγαρχικής συνωμοσίας) υπερεξέτεινε το θέμα σε εξωτερικούς εχθρούς και πρόωρες ολιγαρχικές επιδιώξεις. Και μάλιστα αν μελετήσουμε προσεκτικά το ζήτημα δεν υφίσταται μεγάλη διαφορά μεταξύ της καταγγελίας του Διοκλείδη και των εξομολογήσεων του Ανδοκίδη. Η «εταιρεία» του Ανδοκίδη ακρωτηρίασε τις Ερμές και κατά τους δυο. Τα άλλα του Ανδοκίδη είναι δικανικά και έωλα.

Για το «κυνήγι των μαγισσών» που εξαπολύθηκε τότε, ο ίδιος ο Ανδοκίδης δίνει την επιβεβαίωση. Προεξάρχων της τρομοκρατίας ήταν ο Πείσανδρος, ο εκτελεστικός αρχηγός του ολιγαρχικού πραξικοπήματος του 411 π.Χ. και ο Χαρικλής, συμμετοχος στο πραξικόπημα τότε και αργότερα ένας εκ των 30 τυράννων και στενός συνεργάτης του Κριτία (cf.

D.M. MacDowell (ed.), *Andocides on the Mysteries*, Commentary *ad loc.* p. 37).

«Περὶ τῶν Μυστηρίων», §36:

«ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐγένετο [*sc.* πρότερη καταγγελία περὶ τῶν Ερμοκοπιδῶν ἀπὸ τοῦ Τεύκρου τοῦ Μεγαρέα], Πείσανδρος καὶ Χαρικλῆς, ὄντες μὲν τῶν Ζητητῶν [*Ζητητές, ειδική ἀρχή που δημιουργήθηκε γιὰ τὴν περίσταση εἰς ἀναζήτησιν τῶν υπαιτίων*], δοκοῦντες δ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ εὐνούστατοι εἶναι τῷ δήμῳ [*ἐψαχναν γιὰ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ δήμου, τὴν ὁποία ἐκτελοῦσαν οἱ ἴδιοι ἐκ μέρους τῆς ὀλιγαρχικῆς παράταξης ἐναντίον τοῦ Ἀλκιβιάδου*], ἔλεγον ὡς εἶη τὰ ἔργα τὰ γεγενημένα οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Δήμου καταλύσει, καὶ χρῆναι ἔτι ζητεῖν καὶ μὴ παύσασθαι. καὶ ἡ πόλις οὕτως διέκειτο, ὥστ' ἐπειδὴ τὴν βουλήν εἰς τὸ βουλευτήριον ὁ κῆρυξ ἀνείποι ἵνα καὶ τὸ σημεῖον καθέλοι, τῷ αὐτῷ σημείῳ ἢ μὲν βουλή εἰς τὸ βουλευτήριον ἦι, οἱ δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἔφευγον, δεδιότες εἰς ἕκαστος μὴ συλληφθεῖν».

Ἡ Βουλή συνεδρίαζε ἐν ἀπορρήτῳ γιὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν. Μόλις συνερχόταν ἀδείαζε ἡ ἀγορά γιὰτί κάθε πολίτης φοβόταν μὴ συλληφθεῖ ἐπὶ τόπου ὡς ὑποπτος κατόπιν καταγγελίας στὴ Βουλή καὶ ἀμεσῆς ἀπόφασης, ἐκδόσης καὶ ἐκτέλεσης ἐντάλματος σύλληψης, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ Δημοκρατία κινδύνευε. Καὶ οἱ πραγματικοὶ ἐχθροὶ τῆς ἦταν ἀκριβῶς οἱ ὑποκινητὲς τῆς ὑστερίας αὐτῆς καὶ τρομοκρατίας.

Ἡ μεστή καὶ σοβαρὴ καὶ μεγαλόπνοη ἀνάλυσιν τοῦ Θουκυδίδη δείχνει τὴν οὐσίαν τῆς ὑπόθεσης, τὴν ὁποία τεκμηριώνει ὁ Ἀνδοκίδης, ὅπου λέει, ἢ τὴν ἀφήνει νὰ διαφανεῖ, τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων. Ἡ μερικὴ φιλαλήθεια τοῦ ἐνοχοῦ Ἀνδοκίδου οφείλεται στὸ ὅτι ὁ λόγος «Περὶ τῶν Μυστηρίων» ἐκφωνεῖται πάλιν ἐν Ἀθηναϊκῷ Δικαστήριῳ, ὅπου πάλιν εἶναι κατηγορούμενος, τὸ 400 ἢ 399 π.Χ., αὐτῇ τῇ φορᾷ γιὰ παράβασιν τοῦ Ψήφισματος τοῦ Ἰσοτιμήδου, τὸ ὁποῖο ἐπέβαλε ἐιδικὴν ἀτιμίαν ἐν ὅσοις ἦσαν ἐνοχοὶ ὁμολογημένης ἀσέβειας, νὰ μὴν εἰσέρχονται ἐν ἱερᾷ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ ψήφισμα εἶχε στόχον ἀκριβῶς κυρίως τὸν

Ανδοκίδη και προκάλεσε την αυτοεξορία του μετά τα γεγονότα του 415 π.Χ. Επέστρεψε οριστικά στην Αθήνα μετά την πτώση της Τυραννίας των Τριάκοντα, το 403 ή 402 π.Χ. Λίγο μετά, πιθανότατα το 400 π.Χ., κατηγορήθηκε ότι παραβίασε το ψήφισμα του Ισοτιμήδη, λαμβάνοντας μέρος στις εορτές για τα Ελευσίνια Μυστήρια. Έχει λόγους λοιπόν να μη δείχνει τον ολιγαρχικό του προσανατολισμό και τις συνωμοτικές αναμίξεις του στα δραματικά γεγονότα δεκαπέντε χρόνια πριν. Και για θέμα ελάχιστης αξιοπιστίας πρέπει να καταγράφει προφανείς πια αλήθειες περί των εξελίξεων εκείνων. Γι' αυτό είναι επικουρικά χρήσιμος.

Ο συναναφερόμενος με τον Διοκλείδη Τεύκρος στο προμνημονευθέν απόσπασμα του Φρυνίχου, είναι ο Μεγαρεύς («παλαμναῖος ξένος», καταραμένος ξένος), τις καταγγελίες του οποίου περιγράφει ο Ανδοκίδης. Ο Τεύκρος ήταν μέτοικος. Μόλις άρχισαν να εκτυλίσσονται τα Ερμοκοπιδικά και Μυστηριακά στην Αθήνα έφυγε στα Μέγαρα και από εκεί διεμήνυσε στη Βουλή, ότι αν του δοθεί άδεια (ατιμωρησίας) θα καταγγείλει όσα ξέρει για τη διαπόμπευση των Μυστηρίων, στην οποία είχε ο ίδιος συμμετάσχει, και για τους Ερμοκοπίδες. Του δόθηκε η ειδική άδεια και κατήγγειλε 12 (συμπεριλαμβανομένου εαυτού) ως ενεχόμενους στα Μυστηριακά («Περὶ των Μυστηρίων», §15) και 22 στα Ερμοκοπιδικά (§§34-35). Φαίνεται ότι οι καταγγελίες του Τεύκρου είχαν βάση. Μεταξύ των Ερμοκοπιδῶν ανέφερε τον Ευφίλητο, ακριβώς τον ιθύνοντα πράκτορα του ανόσιου συνωμοτικού έργου κατ' αυτήν την ομολογία του Ανδοκίδη (§51, §§61 sqq.). Μάλιστα ο Ανδοκίδης προχωρεί περισσότερο και δηλώνει ότι όλοι όσοι καταγγέλθηκαν από τον Τεύκρο ήσαν ένοχοι και μόνο τέσσερις άλλοι ενέχονταν, τους οποίους κατέδωσε ο ίδιος. §52:

«ἔτι δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ τότε ἐνεθυμήθην, ὧ ἄνδρες, καὶ ἐλογιζόμενην πρὸς ἑμαυτὸν τοὺς ἐξημαρτηκότης καὶ τὸ ἔργον εἰργασμένους [sc. το Ερμοκοπιδικόν], ὅτι οἱ μὲν αὐτῶν ἤδη ἐτεθνήκεσαν ὑπὸ Τεύκρου μηνυθέντες,

οί δὲ φεύγοντες ᾤχοντο καὶ αὐτῶν θάνατος κατέγνωστο, τέτταρες δὲ ἦσαν ὑπόλοιποι οἱ οὐκ ἐμηνύθησαν ὑπὸ Τεύκρου τῶν πεπονηκότων, Παναίτιος, Χαιρέδημος, Διάκριτος, Λυσίστρατος».

Δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί θετικά η πληροφορία αυτή του Ανδοκίδη. Ο άνθρωπος είναι γενικά αναξιόπιστος. Το πιθανότερο είναι ότι επιθυμούσε τότε το 414 να περιορίσει την εξάπλωση της αναζήτησης ενόχων που είχε ξεφύγει από τα όρια και τις επιδιώξεις της ολιγαρχικής συνωμοσίας που την ξεκίνησε. Και τώρα που εκφωνεί τον λόγο σε Δικαστήριο το 400 π.Χ. δεν έχει λόγο να θέσει εν αμφιβόλω τα καλώς ή κακώς πεπραγμένα υπό του Δήμου τότε. Παραδέχεται λοιπόν ως ενόχους αυτούς που είχε κατονομάσει ο Τεύκρος για την υπόθεση, προσθέτοντας τον εαυτό του και 4 άλλους, οι οποίοι όπως εξηγεί στη συνέχεια (§53), ἦσαν οι πιο ὑποπτοι από όσους είχε μηνύσει ο Διοκλείδης, όντες φίλοι και εταίροι των πρότερον καταδικασθέντων ή φυγόντων συνεπεία της καταγγελίας του Τεύκρου. Και ήθελε μας λέει να σώσει τους υπόλοιπους συνδεδεμώτες, μεταξύ των οποίων και πάμπολλοι συγγενείς του (cf. §47), από βέβαια καταδίκη σε θάνατο. Κατήγγειλε λοιπόν τους 4, οι οποίοι φαίνεται διέφυγαν τότε, αφού το 400 π.Χ. ζουν και απολαμβάνουν την παρουσία τους στην Αθήνα (§53).

Ο Φρύνιχος στο απόσπασμα από τον «Μονότροπο» ομιλεί για «μήνυτρα», αμοιβή που δόθηκε στους καταδότες από το Δημόσιο Ταμείο. Και όντως ο πρώτος μηνυτής για τα Μυστηριακά, ο υπηρέτης Ανδρόμυχος, έλαβε το τεράστιο ποσό των 10.000 δραχμών (είχε εμπλέξει ευθέως τον Αλκιβιάδη), ο δε Τεύκρος έλαβε 1.000 δραχμές, εξαιρετικά μεγάλο κεφάλαιο και αυτό, κατόπιν απόφασης του Δικαστηρίου των Θεσμοθετών («Περὶ των Μυστηρίων», §28). Τον καθορισμό μάλιστα του κολοσσιαίου ποσού των 10.000 δραχμών για μήνυτρα είχε θεσπίσει ψήφισμα του Πείσανδρου (§27), πάλι το ίδιο ολέθριο πρόσωπο. Για καταγγελία σχετικά με τους Ερμοκοπίδες τα μήνυτρα είχαν ορισθεί σε 100

μναις = 10.000 δραχμές (§§40-41). Ο Ανδοκίδης καταγράφει εκβιασμό που έγινε σε σχέση με αυτό το μήνυτρο: προσφέρθηκαν 2 τάλαντα (= 12.000 δραχμές) για να μη γίνει η καταγγελία (§41). Το κλίμα ήταν νοσηρό και τα πάντα ήσαν πιστευτά. Άρα και απίστευτα. Σε αυτό κυρίως αποσκοπούσε η ολιγαρχική συνωμοσία ως μέσο για την επιτυχία της. Την παντελή πάντων αναξιοπιστία και ανυποληψία. Όπως τώρα.

*

Στον «Μονότροπο» του Φρύνιχου, εκτός της καταδίκης των υποκινητών της ταραχής του Δήμου, (επι)κρίνεται και ο Νικίας. Υπάρχει αναφορά στην πολυδιαφημισμένη «ευρηματικότητα» του – πράγμα που ηχεί σαν δικαιολογία για τη στρατιωτική υστέρησή του και την τακτική μειονεκτικότητα του στις μάχες. Θα το δούμε αναλυτικότερα το θέμα με αφορμή την αποτίμηση της αξίας του από τον Θουκυδίδη. Μνημονεύεται λοιπόν η υπεροχή του στα «στρατηγήματα», ότι είναι «κανών» τεχνασμάτων και στρατηγημάτων, «μηχανών» Fr. 23 PCGr vol. VII p. 406:

*<μὰ Δι> ἀλλ' ὑπερβέβληκε πολὺ τὸν Νικίαν
στρατηγίας πλήθει <τε> κἀξευρήμασι*

[<μὰ Δι> πρόσθεσε για το μέτρο ο Meineke. Για τον ίδιο λόγο διόρθωσε σε <τε> κἀξευρήμασι ο Τουρ το χειρογραφικό καὶ εὐρήμασιν].

Αναφέρεται ειδικά η πολιορκία, ο αποκλεισμός και ο εξαναγκασμός σε παράδοση από λιμό των Μηλίων (Σούδα s.v. υπερακοντίζεις· Σχόλια στους «Ορνιθες», v. 363). Και στις Συρακούσες η ιδέα του Νικία ήταν η πολιορκία και ο αποκλεισμός. Είχε κατά νου να εξαναγκάσει τους Συρακούσιους να παραδοθούν από έλλειψη τροφών και νερού, όπως θα περιγράψω κατωτέρω.

Μαζί με αυτόν τον αμφίσημο έπαινο (ειρωνικό μάλιστα εν προκειμένω) τεχνασματουργίας, ο Φρύνιχος κατακρίνει ευθέως τον Νικία στην ίδια κωμωδία ως δειλό (οὐκ ἀγαθό, οὐκ ἔσθλό), άτολμο και

καταπεπληγμένο. Fr. 62 PCGr vol. VII pp. 420-1 (το απόσπασμα ανήκει στον «Μονότροπο» όπως κατάλαβε ο Bergk):

*ἦν γὰρ πολίτης ἀγαθός, ὡς εὖ οἶδ' ἐγώ,
κοῦχ ὑποταγῆς ἐβάδιζεν, ὥσπερ Νικίας*

[«ὑποταγῆς» διόρθωσε επί τα βελτίω ο Κοραῆς από το χειρογραφικό αλλά υφολογικά ασθενέστερο «ὑποταγεῖς»].

Το χωρίο αντιπαραθέτει την ατολμία και υποτακτικότητα του Νικία στην «αγαθότητα» κάποιου άλλου, αγαθός με την αρχαϊκή έννοια, ο αριστεύς και ως εκ τούτου χρήσιμος, επωφελής. Ποιος «ήταν» αυτός που επορεύετο, με όλες τις έννοιες του όρου, υπερήφανα και θαρραλέα; Ίσως, προτείνω, ο Αλκιβιάδης. Ήταν γιατί τώρα πια δεν είναι για τους Αθηναίους, - αλλά για τους Σπαρτιάτες.

Ο Πλούταρχος που παραθέτει το απόσπασμα (*Νικίας*, 4, 8) σχολιάζει: «*ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Φρύνιχος τὸ ἀθαρσὲς αὐτοῦ καὶ καταπλεπληγμένον*», του Νικία.

Ίσως υπήρχε και άλλη αμεσώτερη μνεία στον «Μονότροπο» του Αλκιβιάδη. Θα ανέφερα σε αυτόν τον «ὀλιγόσιτο Ἡρακλῆ», Fr. 24 PCGr vol. VII, p. 406:

ὁ δ' ὀλιγόσιτος Ἡρακλῆς ἐκεῖ τί δρᾷ;

Ο Ηρακλής στους κωμικούς παριστανόταν λαίμαργος και πολυφάγος και πολυδάπανος και βίαιος. Το «ὀλιγόσιτος» φαντάζει συνεπώς ειρωνικό. Ο Αλκιβιάδης ήταν παροιμιώδους και αρχετυπικού σωματικού κάλλους (cf. e.g. Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης*, 1, 4-5· 4 sqq.), αλλά και ευπαγής και ισχυρός, ανδρείος και ορμητικός μέχρι την τελευταία του (*op.cit.* 39). Ταυτόχρονα ήταν επιρρεπής σε όλες τις ηδονές, πασών των αισθήσεων. Σε αυτό αναφέρεται η εκπληκτική αποστροφή του Θουκυδίδη όταν αναφέρεται στη μοναδικότητά του συμπαρενείρων σε αυτήν «*τὸ μέγεθος τῆς τε κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα παρανομίας ἐς τὴν δίαιταν*» (VI, 15, 4), πράγμα που ακριβώς κατά το αυτό πνεύμα που λέω σχολιάζει ο

Πλούταρχος (*op.cit.*, 6, 2-3): «Αλκιβιάδης δ' ἦν μὲν ἀμέλει καὶ πρὸς ἡδονὰς ἀγώγιμος· ἢ γὰρ ὑπὸ Θουκυδίδου λεγομένη παρανομία κατὰ τὸ σῶμα τῆς διαίτης ὑποψίαν τοιαύτην <ἐν>δίδωσιν».

Ο συνδυασμός αυτός σωματικού κάλλους, μυώδους ευσθενείας, φιλήδονης ικανοποίησης, ορμητικής θυμοειδούς δράσης και τολμητιώσης ακατάσχετης ανδρείας, ουκ άνευ βιαιότητας προκλητικής, συνταιριάζει όλως ιδιαίτερα χαρακτηρισιολογικά και συμπεριφορικά τον Αλκιβιάδη προς τον ήρωα Ηρακλή. Ωστε ο Φρύνιχος μπορεί να εννοεί στο σωζόμενο στίχο του: «Τι κάνει εκεί (στη Σπάρτη) ο ολιγαρκής (ειρωνικά λεχθέν) Αλκιβιάδης;». Αυτός ο πληθωρικός Αθηναίος, Ίων κατά την τερπωλή και Δωριεύς κατά την ρώμη, στην πενιχρή Λακεδαίμονα του μέλανος ζωμού και των συσσιτίων και της απολυτελούς διαίτης και Σπαρτιατικής αγωγής του βίου. Αλλά πάλι ο όμοιος Ηρακλής ήταν ιδιαίτερα Δωρικός και Λακωνικός ήρωας, παρότι Αργεῖος και Αχαιός. Έξοχα συνυφαίνονται πολυδυναμικές διαστάσεις νοημάτων στον στίχο του μεγάλου κωμικού.

Ωστε στον «Μονότροπο» του Φρύνιχου γελοιοποιούνταν οι ενορχηστρωτές της αναστάτωσης του Δήμου, εμειώνετο ο Νικίας και υψούτο ο Αλκιβιάδης – δεν μπορούμε να γνωρίζουμε πόσο σαφώς, δεδομένου ότι ο Αλκιβιάδης είχε ήδη καταδικασθεί ερήμην.

[Θα συνεχίσω την ανάλυση στο επόμενο κείμενο]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ 13ο

Την Πέμπτη 21 Φεβρουαρίου, στις 8.30 το βράδυ, θα συνεχίσουμε τον φετινό ΚΣΤ' Κύκλο των Σεμιναρίων Ιστορικοφιλοσοφικού Λόγου με την 13^η Συνάντησή μας, που είναι η έβδομη του Β' μέρους του κύκλου.

Με συνεχιζόμενη την επικέντρωση στο εστιακό ζήτημα του χρόνου, εκεί όπου συγκλίνουν μεταφυσικοί και υπαρξιακοί λαβύρινθοι, θα εστιασθώ στην αντιπαράθεση της κλασσικής οντολογίας του φαινομένου με την νεωτερική φαινομενολογία του όντος. Διαφωτιζόμενοι επί αυτού του νευραλγικού σημείου αντίφασης, θα προβούμε στην μεταφυσική ανάλυση του πνεύματος. Το πνεύμα είναι η δεύτερη μετά τον χρόνο πραγματικότητα για την οποία η Ευρωπαϊκή σκέψη πιστεύει ότι έχει σημειώσει ουσιώδη πρόοδο σε σχέση με την Ελληνική κατανόησή της. Με την διείσδυση στο μυστήριο του νοείν και της συνείδησης θα εισχωρήσω πίσω από την Ευρωπαϊκή τεχνητότητα στην οντολογία της νόησης ως νόησης.

Τίτλος του σεμιναρίου είναι:

Οντολογία του Πνεύματος: Είναι και Νοείν.

Οι συναντήσεις των Σεμιναρίων γίνονται κάθε Πέμπτη στις 8.30 το βράδυ, στην Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάρου Λόγου και Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α', 2^{ος} όροφος.

Μετά την ομιλία ακολουθεί διεξοδική, ανοικτή συζήτηση.

Η είσοδος είναι ελεύθερη.